

10 FALLET MED DEN SLAGFÄRDIGE PROFESSORN

DET BÖR EJ GLÖMMAS, att man i ansvarsfulla värv mer än eljest har tillfälle att verka till skada liksom till gagn. Erfarenheten intygar tillräckligt, att bristande vaksamhet – egen och andras – kan föra vida på oförutsedda vägar. Vänjer sig läkaren att handla i oträngt mål och å lösa grunder, stadgar sig hos honom så småningom den frånvaro av allvarlig självkritik, den oförmåga att inse och vidgå missgrepp, som i analogi med andra egendomliga yrkespräglade själstillstånd är att kalla läkarpsykos – Psychosis Medicorum. Det är då objektet, som har att foga sig efter teorin. Invändningar medgives ingen saklig prövning, skäl bita ej längre, iakttagelser underlåtas eller färgas av förutfattad mening. Själsäkerhet och fåfänga förvanska den inom vissa gränser lovliga iveren att hävda sin auktoritet.¹

[Wilhelm G.], ur *Rättssäkerhet och psykiatri* II (1936)

Kverulansparanoia var en diagnos som kunde användas för att handskas med personer som ansågs besvärliga på ett ganska specifikt sätt. Den siktade särskilt in sig på personer som ansågs tala för högt för deras eget och samhällets bästa.

Att höja sin röst för egna eller andras rättigheter är förstås något som underlättas av socialt kapital och en etablerad position. Min egen studie indikerar också att patienter som kategoriserades som kverulanter ofta var mer socialt väletablerade än andra patienter inom sinnessjukvården. Redan deras civilstånd antyder att de som grupp betraktat var ovanligt stadgade. Påfallande många hade på papperet ordnade familjeförhållanden, även om det som mina fallstudier visar kunde se mer komplicerat ut i praktiken. Bland de tio personer med primära kverulanddiagnoser i

---

1. [Wilhelm G.], *Rättssäkerhet och psykiatri* II (Stockholm, 1936), s. 3.

registret angavs sex som gifta, en som änking och två som ogifta.² Inom sinnessjukvården överlag var bara en tredjedel av patienterna gifta vid intagningen.³ Även klassmässigt avvek gruppen med kverulansdiagnoser ganska markant från genomsnittet. Inte alla, men en övervägande del av de patientfall jag hittat rörde personer med ”respektabla” medelklassyrken. Flera av dem hade hög utbildning och relativt hög samhällsställning.⁴

De diagnosticerade kverulanter jag spårat i mitt material utmärker sig också genom att vara förhållandevis till åren komna. Om vi tittar på de tio som kategoriserats som kverulanter redan i registret var två födda på 1890-talet, fem på 1880-talet, två på 1870-talet och en så tidigt som 1860. Det vill säga att personerna kring 1940 var mellan 45 och 80 år gamla.⁵ Också i den vetenskapliga litteraturen har kverulansparanoia och vanföreställningssyndrom ofta lyfts fram som tillstånd som drabbar medelålders och äldre. Till exempel konstaterade Emil Kraepelin på 1910-talet att *Querulantenwahn* av ”uppenbara skäl” var en sjukdom som förknippades med patienter i mogen ålder, från fyrtioårsåldern och uppåt. Själv hade han i sin karriär bara stött på någon enstaka patient som insjuknat tidigare. Den höga medelåldern berodde inte enbart på att det krävdes en rejäl anhopning av rättstvister och liknande för att diagnosen skulle sättas, utan också, menade Kraepelin, på att sjukdomen krävde en avsaknad av ungdomligt lättsinne och en viss typ av rigid karaktärsfasthet, som brukade komma med stigande ålder.⁶ Också under senare år har sjuklig kverulans i regel beskrivits som ett tillstånd som drabbar medelålders och äldre.⁷

Gruppen var också väldigt mansdominerad. Bara en av de tio med

2. För en person saknas uppgift i detta fält (jag har inte heller lyckats lokalisera personakten i detta fall).

3. Enligt 1939 års statistik. En tredjedel av nyintagna patienter angavs här som gifta, 56 % som ogifta, 3,5 % som frånskilda och 6,3 % som änkor eller änkingar. SOS, Hälso- och sjukvård: Sinnessjukvården i riket år 1939, s. 27. Denna statistik utgår från den mycket stora majoritet patienter som var intagna på sinnessjukhus som tillhörde staten eller städer som övertagit ansvaret för hela sin sinnessjukvård, jfr *ibid.*, s. 18–19.

4. Alla tycks också av namnen att döma ha varit etniska svenskar. Att kverulanter typiskt kommit från medelklass eller överklass har också hävdats i psykiatrisk litteratur. Se t.ex. Retterstøl, *Paranoide psykoser*, s. 104.

5. Rubriken ”Född” är placerad längst upp till vänster på registerkortet. Ålder tycks således ha lyfts fram som en mycket central kategori i klassificeringen av patienter.

6. Kraepelin, *Psychiatrie*, 8 uppl., band 4, del 3, s. 1541.

7. Christian Astrup, ”Querulent Paranoia: A Follow-Up”, *Neuropsychobiology* vol. 11 (1984), s. 150; Rowlands, ”Psychiatric and Legal Aspects of Persistent Litigation”, s. 318, som också refererar till flera andra studier; jfr även Tobias Wustmann et al., ”The Clinical and Sociodemographic Profile of Persistent Delusional Disorder”, *Psychopathology* vol. 45 (2012), s. 200–201.

primär kverulanddiagnos enligt Sinnessjuknämndens register var kvinna. Jag har förvisso hittat ytterligare några exempel på kvinnor beskrivna som kverulansparanoiker i akter där diagnosen angetts som enbart paranoia i register och på försättsblad, men männen tycks ha dominerat även här.

Enligt Kraepelin var *Querulantenwahn* en sjukdom som främst drabbade män, och det hängde enligt honom ihop med att män i regel hade mer ansvarsfulla samhällspositioner och en starkare självständighetskänsla än kvinnor, som levde mer skyddat och dessutom, enligt Kraepelin, var mer mjuka och fogliga till sin natur.⁸ Kraepelin menade även att det ovanliga tillstånd som han mot slutet av sin karriär definierade som egentlig paranoia dominerades av män – bortåt 70 procent av ”egentliga” paranoiker var män. Det fanns, menade han, även könsrelaterade skillnader i hur olika typer av egentlig paranoia distribuerades. Medan män var överrepresenterade bland paranoia uppfinnare och religionsstiftare, dominerade kvinnor bland patienter med erotiska vanföreställningar och förföljelseparanoia.⁹

I många andra psykiatriska genomgångar av begreppet kverulansparanoia under 1800-tal och tidigt 1900-tal lämnades frågan om kverulantens kön outredd och okommenterad. Möjligen kan detta också tolkas som att kverulanten, åtminstone i typfallet, antogs vara en man. När det politiska subjektet förutsattes vara en man, förutsattes kanske även de personer som gick till överdrift i utövandet av sina medborgerliga rättigheter vara det. De flesta exempel som lyftes fram i läroböcker och översiktsverk rörde också män.

Kverulansparanoia framstår alltså utifrån befintligt material som en psykiatrisk diagnos som, till skillnad från de flesta andra sådana, företrädesvis verkar ha satts på väletablerade, vita, medelålders män.¹⁰

Jag kommer i de följande kapitlen att fördjupa mig i ett par på så sätt typiska – om än också på var sitt sätt smått spektakulära – fall av förhandlingar kring kverulans, för att sedan kontrastera dessa mot ett fall som avviker i fråga om såväl kön som klass, beteendemönster och sätt att argumentera för sin sak. Förhandlingarna kommer att rekonstrueras i ganska nära detalj, detta för att verkligen ge en bild av komplexiteten, långdragenheten och, ja, besvärligheten, i fall som dessa.

I detta första kapitel kommer jag att rekonstruera och diskutera

8. Kraepelin, *Psychiatrie*, 8 uppl., band 4, del 3, s. 1541.

9. Kraepelin, *Manic-Depressive Insanity and Paranoia*, s. 253–254.

10. *Delusional disorder*, den diagnos som inkluderar motsvarigheten till kverulansparanoia i de nutida psykiatriska klassifikationsmanualerna (explicit i DSM-IV, mer implicit i DSM-5), har också karakteriserats som ett tillstånd som drabbar relativt socialt stadgade, medelålders personer, dock utan någon tydlig övervikt av män eller kvinnor. Wustmann et al., ”The Clinical and Sociodemographic Profile of Persistent Delusional Disorder”, s. 201.

förhandlingarna kring fallet med den professor som citerades i bokens inledning och även i inledningen till detta kapitel. Fallet är bland annat speciellt på så sätt att en professors anspråk på tolkningsföreträde här ställdes mot en annans. Den av professorerna som ansåg sig ha fått sin frihet inskränkt på felaktiga grunder tog också sin offentliga position i bruk till att gå ut publikt med sin sak, samtidigt som han försökte lyfta ärendet till en mer allmän fråga om rättssäkerhet och samhällsnytta (den andra sidan valde att tala om samhällsnytta i termer av samhällsskydd).

Som exemplet tydligt visar kunde en relativt gynnad samhällsposition göra att kverulanter fick många förmåner i systemet i jämförelse med andra patienter. Samtidigt kunde den makt och status som dessa patienter ansåg sig berättigade till göra att det blev extra svårt för dem att underkasta sig andra auktoriteter, och det särskilt då det gällde att acceptera en diagnos som de inte alls kände sig i behov av.

AFFEKT OCH ATTACK I AKADEMIN

En kväll i början av november 1933 överlämnades Wilhelm G., 57 år gammal och sedan tio år tillbaka professor i ett humanistiskt ämne vid Uppsala universitet, av polisen för vård på Psykiatriska sjukhuset i Stockholm.¹¹ Den akuta anledningen, som Viktor Wigert några månader senare beskrev det i sin första framställning till Sinnessjuknämnden, var ett uppträde på universitetsområdet i Uppsala, där professorn enligt vittnen hade angripit en yngre akademiker, våldsamt och till synes provocerat.

Den 2 nov. 1933 på aftonen inträffade det svårare uppträde, som föranledde polismyndigheten att söka vård för [G.] härstädes. [G.] som då var på väg till en seminarielokal för att undervisa, mötte på trappan en fil.mag. [W.], som stod där för att röka en cigarett som avbrott i sitt arbete. [G.] tillropade honom ”vad gör Ni här.” Då [W.] ej svarade, gick [G.] alldeles in på honom och upprepade frågan, vartill [W.] svarade, att han endast rökte en cigarett. [G.] grep emellertid med båda händerna tag om halsen på [W.]. Då denne halkade förlorade [G.] sitt tag, varefter [W.] förskräckt flydde in i byggnaden uppför trappan. I byggnaden sammanträffade han åter med [G.], som nu sprang i fatt honom och under ropet ”vad gör Ni här”, tog honom med båda händerna om strupen och klämde till. Då [W.] ropade på hjälp och flera personer strax kommo till, släppte [G.] sitt grepp

11. Brev från Viktor Wigert till SSN 25 mars 1934. Personakt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Se även ansökan från polismästaren i Uppsala om vård på Psykiatriska sjukhuset samt vårdattest av dr Olof Bratt, förste stadsläkare i Uppsala, båda daterade 3 nov. 1933, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

och gick in till sina lärjungar, där han först verkade ”fruktansvärt upp-rörd”, men sedan ledde övningen klanderfritt. – Uppträdets svårartade karaktär framgår av vittnenas uppgifter, vilka återgivas i polisrapporten. [W.] var efteråt ”likblek”, flämtade och verkade mycket ansträngd. Hans krage var uppriven vid halsen och slipsen neddragen. Han kunde endast få fram. ”Det var [G.], det var [G.]”¹²

Uppträdet beskrevs som kulmen på en rad mer eller mindre uppmärksammade händelser.¹³ De bottnade alla enligt Wigert i att professor G. sedan ett par år tillbaka led av en mängd paranoidea föreställningar, som gick ut på att han var systematiskt och närgånget observerad. Tankevillorna hindrade honom inte från att undervisa och forska ”på ett fullt tillfredsställande sätt” men hade lett till att han vid flera tillfällen, trots varningar från polisen, gått till attack mot personer som han uppfattade som förföljare. Till exempel hade en lagerchef som brukade äta i samma matsal som Wilhelm G. råkat ut för att professorn vid ett flertal tillfällen hade ”fixerat”, svurit, räckt ut tungan, hött med handen eller följt efter honom på gatan. En granne, U., som hälsat på Wilhelm G. i trapphuset hade fått ”Fy fan” och en spottloska till svar, och hade sedan fått springa nedför trappan för att undvika professorns käpp. Därefter hade Wilhelm G. flera gånger ”fixerat [U.] på ett oroväckande sätt”. I januari 1933 hade professor G. provocerat anfallit en medicine kandidat i hallen till hotell Gillet, där de mycket uppmärksammade von Sydowska morderna hade fått sin blodiga upplösning bara tio månader tidigare. Wilhelm G. hade i affekt gått rakt emot kandidaten och stött till honom så kraftigt på axeln att han fallit ner i en soffa, i vilken professorn kommenderade honom att sitta kvar. När kandidaten sprang ifatt den för honom okände Wilhelm G. för att höra vad det var fråga om, fick han bara ett ”Det vet Ni själv” till svar.¹⁴

Wigert utgick i brevet från att paranoian var psykogenetisk, på en konstitutionell eller möjligen processmässig grund – det vill säga att den utlösts av specifika orsaker men att det också låg antingen en medfödd psykopati eller sjukdomsutlösta karaktärsegendomligheter i botten. Vilketdera gick han inte närmare in för att utröna. Däremot trodde han

12. Brev från Viktor Wigert till SSN Marie Bebdelsedag (25 mars) 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

13. Jfr mer detaljerade beskrivningar i journalanteckningar från 4 nov. 1933, bifogade PM från polisförhör 20 jan. och 3 nov. 1933, samt polisrapport från 6 nov., i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

14. Brev från Wigert till SSN 25 mars 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Jfr detaljerad polisrapport undertecknad måndagen 6 nov. 1933, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA. Om de von Sydowska morderna, se t.ex. Helena Henschen, *I skuggan av ett brott* (Stockholm: Brombergs 2004).

Hotell Gillet vid Fyrstorg i Uppsala runt 1920. Faksimil ur Nordisk Familjebok.

sig kunna sluta sig till den utlösande orsaken, eller, som han själv uttryckte det, rekonstruera paranoians psykogenetiska uppkomst:

Livligt erotiskt intresserad, har han uppmärksammat en del yngre damer i universitetsstaden, däribland egna elever. Denna uppvaktning, som delvis varit ganska olämplig, har veterligen icke lett till några grövre närmanden från [Wilhelm G:s] sida. Likväl har [G.] varit medveten om, att detta hans intresse vore ganska opassande och kunde bli föremål för diverse reflektioner och klander i Uppsala. Härigenom har hans uppmärksamhet på omgivningens beteende mot honom blivit skärpt och han har tyckt sig finna diverse tecken på en opassande observation. Ytterligare har denna paranoiska tendens blivit utbyggd genom föreställningar om konkurrerande uppvaktare hos de unga damerna.¹⁵

Wigert konstaterade också, helt kort, att Wilhelm G:s mor varit sinnessjuk, och att professorn själv "alltid varit känd för sin originalitet". Det originella låg bland annat i att han framstod som kylig och otillgänglig, men ibland kunde få våldsamma vredesutbrott. Men det kunde också konstateras att han var högt begåvad och mycket produktiv. Wilhelm G. hade också varit gift och var far till tre barn. För sju år sedan hade hans fru dock lämnat honom, efter femton års äktenskap, på grund av hans "otillbörliga förhållande till tjänstepersonalen".¹⁶

I patientjournalen från Psykiatriska sjukhuset utreddes Wilhelm G:s närmanden mot yngre kvinnor i större detalj. Hans före detta fru beskrev hans "förhållande till unga flickor" som en av två "sjuka punkter" som

15. Brev från Wigert till SSN 25 mars 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

16. Ibid.

alltid förmörkat hans i övrigt goda karaktär (den andra var hans tendens till "egendomliga angrepp"). Själv förklarade han det enligt frun med att han var en "faun". En lång rad unga hembiträden hade lämnat parets hus "i panik", utan förklaring, men gissningsvis på grund av sin arbetsgivares "sjukliga sätt" mot dem. Wilhelm G. hade alltid påstått sig ha grumliga minnen av vad som hänt. Under åren efter skilsmässan hade allt varit "mycket gott" mellan honom och den före detta frun, intygade frun själv – hon hade "endast ett par gånger blivit överfallen": en gång i bråk om en barnmössa, den andra i kontrovers över en skolfråga. En understrykning med blyerts i journalen visar att åtminstone någon reagerat på tvetydigheten i detta uttalande.¹⁷

Tydligt är dock ändå att varken polis eller psykiatri uppfattat det som att Wilhelm G. gått över gränsen till samhällsbesvärlighet förrän han börjat ge sig på andra män med handgripligt våld. Det "erotiska intresset" i sig uppfattades på sin höjd som kuriöst och opassande.

Under sjukhusvistelsen hade Wilhelm G. uppträtt lugnt och korrekt, om än reserverat, mot läkare och personal, och getts stora friheter. Till exempel hade han utan övervakning fått besöka Kungliga biblioteket flera gånger i veckan, och umgås ganska flitigt med vänner i deras hem eller på promenader. Han hade också arbetat intensivt med korrekturläsning av en vetenskaplig text. De paranoidea föreställningarna var som Wigert bedömde det orubbade, men begränsade till Uppsala.¹⁸

NUMRERADE ARGUMENT

Brevet från Wigert var ett remissvar på ett brev som Wilhelm G. själv hade skickat till Sinnessjuknämnden en dryg vecka tidigare, sedan han informerats om att Wigert planerade att skriva till nämnden och föreslå försöksutskrivning. I sitt eget brev yrkade Wilhelm G. själv på definitiv utskrivning och radade upp en hel lista med numrerade argument för detta.

För det första, hävdade Wilhelm G., hade han aldrig, vare sig nu eller tidigare, varit drabbad av sinnessjukdom. Det som hänt var att han vid upprepade tillfällen utsatts för provokationer, som lett till att han "förivrat" sig. Att förivringen råkat drabba oskyldiga personer var visserligen beklagligt, men detta kunde enligt professorn skyllas på en för honom själv okänd sagesman, som spritt rykten via en kollega till Wilhelm G.

17. Samtal med Wilhelm G:s före detta fru, återgivet i journalanteckningar från 4 nov. 1933 i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

18. Brev från Wigert till SSN 25 mars 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Han beklagade att Viktor Wigert inte ville erkänna att det skett någon provokation, även om han i andra läkares närvaro hade medgett att det förekommit "icke ett spioneri, men hvad han kallat, en 'godmodig uppmärksamhet'". Wilhelm G. hade påpekat att även en "uppmärksamhet" kunde bli outhärdlig om den blev för närgången och ihärdig, och att detta kunde förklara, om än inte ursäktas, hans häftiga och missriktade utbrott. Han sade sig också vara villig att förklara grunderna till den påfrestande "uppmärksamhet" han utsatts för – dock inte i skrift "då det ej kan ske utan att omtala och eventuellt namngifva damer, som själfva stå fullkomligt utanför saken, men med hvilka man har trott mig eftersträfvat någon förbindelse".

För det andra menade han att fyra och en halv månads observationstid måste ha varit mer än tillräckligt för att konstatera att han inte uppvisat några tecken på sinnessjukdom inom sjukhusområdet, och också skött sina nästan dagliga biblioteksbesök och andra ärenden i staden utan att uppträda störande på något sätt.

För det tredje framhöll han hur färdigställandet av ett längre avsnitt i *Norstedts Världshistoria* – vilket för övrigt var det som fått honom att uthärda sjukhusvistelsen – hade föranlett hans företrädare på professorsstolen att skicka ett brev till honom, där han berömde Wilhelm G. för en klar, grundlig och opartisk, om än väl faktaspäckad skildring av det gångna sekelskiftets internationella maktspel.

För det fjärde framhöll professor G. att han aldrig fått några klagomål på undervisning eller övrig tjänsteutövning, med undantag för missnöje från ett fåtal studenter som misslyckats i sina studier. Allt "obehag" han råkat ut för hade "utgått från en utomstående, något växlande, men otvivelaktigt trång krets".

För det femte menade han att undervisningen i hans ämne vid universitetet blev svårt lidande av att nästan helt ledas av vikarier, och för det sjätte att hans tjänstledighet, som innebar att han gick miste om en tredjedel av sin lön, var ett svårt ekonomiskt avbräck inte bara för honom själv, utan även för den fränskilda hustrun och de två äldsta barnen, en son och en dotter, som snart skulle påbörja universitetsstudier. Slutligen, för det sjunde, bad han att få hänvisa till en rad släktingar, vänner och bekanta med positioner inom universitets-, biblioteks- och arkivväsendet.¹⁹

Viktor Wigert å sin sida bedömde att det var olämpligt, ja rentav vådligt att låta professorn återvända till Uppsala och återuppta sin undervisning där. Däremot var han fullt villig att rekommendera försöksutskrivning på en annan ort, och då lämpligtvis Stockholm med tanke

19. Handskrivet brev från Wilhelm G. till SSN 15 mars 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

på Wilhelm G:s kontakter och möjligheter till vetenskaplig verksamhet där.²⁰

Sinnessjuknämnden avslag dock såväl Wigerts som Wilhelm G:s begäran, även om Alfred Petrén – intressant nog – reserverade sig mot beslutet.²¹

TILL SLÄKTEN I STOCKSUND

Det dröjde bara två månader efter avslaget innan Viktor Wigert skickade in en ny framställning om försöksutskrivning till nämnden.²² Anledningen var dels att han var akut rädd för att Wilhelm G:s paranoia skulle blosa upp på nytt, och denna gång med inriktning på omgivningen i Stockholm, dels att han hittat en bättre lösning på övervakningsproblemet än den han föreslagit i mars. Wigert hade också konsulterat överinspektören för sinnessjukvården, som även han efter undersökning av Wilhelm G. rekommenderade att professorn skulle försöksutskrivas.²³

Wigert skickade också med ett brev som den tilltänkta övervakaren, Wilhelm G:s sväger, hade skickat till honom. Svågern, som var litteraturvetare och publicist och bosatt i den välbärgade villaförorten Stocksund, skrev att han och hans fru – Wilhelm G:s syster – var mycket glada att höra att det var dags för försöksutskrivning, och att Wilhelm G. var ”hjärtligt välkommen” att äta hos dem om kvällarna. Systemen såg också gärna att Wilhelm G. höll henne sällskap på familjens sommarnöje i skärgården under åtminstone en del av sommaren.²⁴

Den 29 maj tog nämnden beslut om att Wilhelm G. skulle försöksutskrivas, på två månader till att börja med, på villkor att han inte besökte Uppsala, att han åt hos sin sväger och bodde där eller på närbeläget, godkänt ställe, att svågern lämnade in veckovisa rapporter om Wilhelm G:s hälsa och uppförande, och att han själv inställde sig hos sjukvårdsläkaren varannan vecka eller när han blev ombedd. En av nämndens ledamöter,

20. Brev från Wigert till SSN 25 mars 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

21. Se försättsbladet till Wilhelm G:s personakt hos SSN, dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

22. Enligt sinnessjuklagen måste fyra månader passera från avslag innan en patient kunde skicka in en ny förfrågan till Sinnessjuknämnden; detta gällde dock inte för sjukvårdsläkaren som enligt lagen ”ofördröjligen” skulle ansöka om utskrivning hos nämnden om hen ansåg detta befogat.

23. Brev från Wigert till SSN 19 maj 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

24. Handskrivet brev från Wilhelm G:s sväger, Ruben G. B., till Viktor Wigert 2 maj 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Uppsalapsykiatrikern Hjalmar Källmark, reserverade sig för beslutet och yrkade på avslag, men det hade ingen betydelse för utslaget.²⁵

Wilhelm G. skrevs ut på försök och rapporterades sköta sig väl. Han framstod också som ”synbart gladare till lynnet än under sjukvårdsvistelsen”. Efter en och halv månad föreslog Lennart Sahlin, tillförordnad överläkare, att försöksutskrivningen skulle förlängas i tre månader på samma villkor som förut, vilket godkändes av Sinnessjuknämnden.²⁶

I början av september skrev Wigert till nämnden och bad om en ändring i bestämmelserna, så att veckorapporterna om Wilhelm G:s uppförande och tillstånd också kunde få skrivas av hans syster. Och Sinnessjuknämnden gick även med på detta.²⁷

Med andra ord: för en väletablerad person som Wilhelm G. gick det ganska snabbt att få den ansvariga läkaren att föreslå försöksutskrivning, och dessutom med ovanligt generösa villkor. Sinnessjuknämnden var lite svårare att få med på noterna, men det gick ändå jämförelsevis fort.

För Wilhelm G. var det dock inte på något sätt avgörande att bli försöksutskriven. Försöksutskrivningen gav honom visserligen möjlighet att ägna sig åt vetenskapligt författarskap, men möjligheterna till det hade varit ungefär lika goda under intagningen på sjukhuset, då han bland annat fick gå till Kungliga biblioteket varje dag om han så önskade.²⁸ Wilhelm G. ville få sin tjänst tillbaka, och han ville bli friskskriven och rentvådd. För honom själv markerade försöksutskrivningen därför bara början på en lång kamp för upprättelse.

PASSIVT MOTSTÅND OCH LÄTTADE VILLKOR

I oktober anhöll Wigert om fortsatt försöksutskrivning, med den enda ändringen att Wilhelm G. – på svågerns begäran – skulle flytta från dem till ett närbeläget pensionat, vilket också bifölls. Wigert noterade att Wilhelm G. fortfarande hade ”paranoida idéer av samma art som han tidigare röjt”, och att han vid enstaka sammanträffanden med gamla Uppsala-bekanta inte kunnat låta bli att ”möta ett av honom supponerat spioneri

---

25. Beslut från SSN 29 maj 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

26. Brev från Lennart Sahlin, tf. överläkare, Psykiatriska sjukhuset, till SSN 13 juli 1934. Jfr beslut från SSN 30 juli 34, om fortsatt försöksutskrivning till 31 okt. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

27. Brev från Wigert till SSN 1 sep. 1934; beslut i SSN 7 sep. 1934. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Jfr daganteckning 31 aug. 1934 i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

28. Se daganteckningar från 5 jan., 1 feb., 1 mars 1934 i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

med fixering”. Dock hade han betett sig fullt normalt såväl i bostaden hemma hos systemen och svågern som under arbete på Riksarkivet, och Wigert bedömde också att de regelbundna läkarsamtalen verkade ”avledande” på paranoian.²⁹ Begäran bifölls.³⁰

Den sista januari följande år återintogs Wilhelm G. på sjukhuset, med polishjälp. Anledningen var att Wigert, ”trots de allvarligaste försök att förmå honom därtill”, inte lyckats få honom att inställa sig på sjukhuset varannan vecka enligt försöksutskrivningsvillkoren.³¹

Denna hårda reaktion på Wilhelm G:s passiva motstånd blev dock inte långvarig. Tre veckor efter återintagningen anhöll Wigert om förnyad försöksutskrivning, med motiveringen att Wilhelm G:s paranoidea idéer nu utvidgats till att omfatta även Stockholm, men att de inte – ännu – tagit sig så allvarliga uttryck att de krävde anstaltsvård. Wigert rekommenderade att villkoren skulle vara i stort sett desamma som förut, med tillägget att även ”lämpliga personer” på Wilhelm G:s arbetsplats skulle anmodas att hålla uppsikt över honom.³² Wilhelm G. blev därefter försöksutskriven på nytt, med fortsatt besöksförbud i Uppsala, med krav på att hans bostad måste godkännas av sjukvårdsläkaren, och med stadsarkivarien Bertil Boëthius som övervakare.³³

AVFÄRDAD AUKTORITET

När beslutet kom i händerna på Wilhelm G. skrev han till Sinnessjuknämnden, nödsakad, som han själv sade, till vissa påminnelser av ”ganska stor skärpa”. Hans argument för utskrivning var i princip desamma som

29. Brev från Wigert till SSN 19 okt. 1934; jfr brev från Wilhelm G:s syster till Wigert 10 okt. 1934 och från Wilhelm G:s sväger till Wigert den 17 okt. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Svågern föreslog att Wilhelm G. skulle få hyra rum på ett pensionat i Stocksund, varifrån han fortfarande kunde komma hem till dem på besök och måltider, om än inte dagligen. Enklarest vore enligt svågern att Wilhelm G. hyrde rum i Stockholm; dock hade han förstått att detta ”på visst håll skulle väcka motstånd” och inte kunde bifallas. Systemen för sin del hade gärna, enligt brev refererat i daganteckning 4 okt. 1934 i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA, till skillnad från sin man, sett att Wilhelm G. bodde kvar hemma hos dem.

30. Beslut från SSN 29 1934 om fortsatt försöksutskrivning till 31 jan. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

31. Anmälan om återintagning till SSN från Wigert 1 feb. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

32. Anhållan om förnyad försöksutskrivning från Wigert till SSN 23 feb. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

33. SSN beslut 18 mars 35, om förnyad försöksutskrivning till 30 juni. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

förut, men han ville också ge sin bild av de omständigheter som lett till återintagningen. Hans egen bestämda uppfattning var att hans besök på sjukhuset hade upphört ”genom tyst ömsesidig överenskommelse”. Det vill säga att han själv, då han vid sitt besök i slutet av oktober inte hittat den tjänstgörande överläkaren på plats, hade slutit sig till att det var ”överflödigt” att återvända till sjukhuset innan han fick en särskild kallelse dit. Strax före jul hade han fått ”en dylik kallelse”, infunnit sig hos Viktor Wigert och getts tillfälle ”att afhandla allt som vid denna tidpunkt kunde vara af någon vikt”. Wilhelm G. tyckte själv att det hade varit ”särdeles klokt och säkerligen fullt öfverensstämmande med gängse praxis” om han inte behövde komma till sjukhuset annat än vid särskild kallelse, men både Wigert och nämnden hade uppenbarligen varit av annan åsikt, och därmed, menade han, ”var konflikten gifven”.

Wilhelm G. tyckte sig i samband med detta nödgad att tillägga att hans sammanträffanden med Wigert var ”fullständigt gagnlösa”. Wigert, förklarade professorn, tycktes nämligen sakna ”den viktiga förutsättning för den verksamhet han valt som heter psykologisk blick”. Följden blev enligt Wilhelm G. att Wigert å ena sidan tvingades falla tillbaka på ”vedertagen yrkesrutin”, å andra sidan var ytterst känslig för yttre påtryckningar och ogynnsamma uppgifter från utomstående. Däremot kunde han inte ta något som en patient sa på allvar.

Det är onödigt att här ingå på de förhållanden, som göra en dylik uppfattning hos läkaren förklarlig och i någon mån ursäktlig; det är dock hans skyldighet att inse, att den innebär en stor fara för allvarsamma misstag och att samtal, präglade af en sådan åskådning, blifva fullkomligt ofruktbara.³⁴

Efter att på detta sätt ha avfärdat hela värdet i Wigerts yrkesverksamhet underströk Wilhelm G. att det var ”af vikt” att Wigert i fortsättningen inte kallade Wilhelm G. till samtal om inte ”verkliga skäl” förelåg. Av lika stor vikt var att nämnden snarast avvecklade alla villkor som satts för utskrivningen, om inte genom formellt beslut så åtminstone i praxis. Men Wilhelm G. gjorde inget formellt yrkande, och det hade i vilket fall

---

34. Brev från Wilhelm G. till SSN 15 mars (feldaterat, egentligen april), notering i akten: ”a.a. 4/5”. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Wilhelm G:s attityd till Viktor Wigert står i skarp kontrast mot den kända författaren och psykiatripatienten Agnes von Krusenstjernas – enligt Karin Johannisson refererade Agnes von K., som hon kallar henne, ofta till Wigert som sin bundsförvant och favoritläkare. Johannisson, *Den sårade divan*, s. 167, 183, 195.

som helst passerat för kort tid för att nämnden skulle ta hänsyn till hans skrivelse. Brevet lades till handlingarna.³⁵

När det efter tre månader var dags för omprövning av försöksutskrivningen begärde Wigert att den skulle fortsätta som tidigare. Wilhelm G. hade ”faktiskt” fogat sig efter bestämmelserna, skrev Wigert, och stadsarkivarien hade rentav meddelat att han varit ”ovanligt behärskad” i sitt beteende. Skulle något ändras fanns ju, tillade han, ”alltid möjligheten att omedelbart återintaga honom på sjukhuset”. Dock, tillade Wigert nu explicit, var det tydligt att föremålet för Wilhelm G:s paranoia nu utvidgats så att han ”börjat intaga en kverulerande hållning” även gentemot Sinnessjuknämnden, något som uppenbarades redan i hans sätt att förneka nämndens rätt att utfärda bestämmelser om hans rörelsefrihet.³⁶

Sinnessjuknämnden beslutade om fortsatt försöksutskrivning i tre månader till, på oförändrade villkor.³⁷ En månad efter beslutet skickade Wilhelm G. ännu ett brev till nämnden, där han självsäkert konstaterade att tiden var inne att ta ställning till dess beslut. Han framhöll hur han redan tidigare påpekat att villkoren för hans försöksutskrivning, om än förnuftiga från början, nu blivit ”fullständigt meningslösa” och konstaterade att de därför varken kunde eller borde efterlevas. Återigen framhöll han mötena med Viktor Wigert som särskilt meningslösa, eller, tillade han nu, direkt skadliga.

Wigert har en gång hyst en tillnärmelsevis riktig uppfattning af sakens sammanhang och innebörd. Det var för mer än ett år sedan, i Mars 1934. Sedan han i Maj i fjol under yttre påtryckning – ty objektiva skäl förelågo icke – frångått denna åsikt, har jag hos honom icke mött annat än fientlig inkompetens. Ur våra samtal har han under främmande inflytelser på grund af fix förutfattad mening undantagslöst dragit sakligt och psykologiskt falska slutsatser. Wigert saknar den elementära förmågan att skilja på sanning och lögn; han tror den som ljuger och misstror den, som vet huru tingen hänga tillsammans. En sak, som på sin höjd påkallade ett par månaders undersökning, drages på detta sätt ut långt in på andra året.³⁸

35. Brev från Wilhelm G. till SSN 15 mars (feldaterat, egentligen april) 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

36. Anhållan från Wigert till SSN 15 juni 1935 om fortsatt försöksutskrivning. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. Jfr brev från Wilhelm G. till Wigert 6 juni 1935, bevarat i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA, där han förklarade att han inte skulle skriva något nytt brev till Sinnessjuknämnden ”af det principiella skäl, att jag ej erkänner Nämndens beslutanderätt”.

37. SSN beslut 27 juni 1935 om fortsatt försöksutskrivning till 30 sep. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

38. Brev från Wilhelm G. till SSN 2 aug. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Vad Wilhelm G. i praktiken gjorde här var alltså att slå tillbaka mot Wigert genom att belägga psykiatriprofessorn själv med ett slags psykopatologisk diagnos, som i det närmaste punkt för punkt överensstämde med beskrivningen av kverulansparanoia.

SYSTEMKRITIK OCH STRANDADE SAMTAL

Wilhelm G. kunde gå med på att det funnits en formell grund för ingripandet i januari. Men han konstaterade samtidigt att "formella grunder äro svaga grunder, när det gäller människors väl och ve". Han ville också ge sin bild av omständigheterna kring en händelse den 10 maj, då "två detektiva poliser" på Wigerts begäran dykt upp på Riksarkivet för att därifrån föra Wilhelm G. till Psykiatriska sjukhuset, med anledning av att Wilhelm G. tagit emot ett gammalt "skarpskyttegevär" i present av en äldre släkting. Att Wigert senare framfört "ett slags personlig ursäkt" för detta avfärdades som meningslöst av Wilhelm G., eftersom han fortfarande inte fått geväret tillbaka. Dock ville han inte lägga hela skulden på Wigert. Sinnessjuknämnden var ett lika stort problem genom det system den upprätthöll och förstärkte, menade Wilhelm G.:

Misstag äro i en dylik verksamhet oundvikliga – den orimliga masstrafik, som utvecklat sig under den nya stadgan, ställer uppgifter, som svårligen kunna tillfredsställande lösas utan en genomgripande och inskränkande reform. Så mycket mera skäl att icke bita sig fast i ett, som i alla händelser inom kort skall framstå som ett af Nämndens gröfsta. Jag tvingas här att göra ett par starkt påkallade påminnelser, äfven om den första kan synas personligt skoningslös. Nämnden sitter ej för att till sitt höga nöje leka med människors lif och friskhet, och hon får således som andra tåla kritik.³⁹

Wilhelm G. såg det också som ett stort problem att nämnden, även i "ett fall av viss vikt" som hans eget, hade som rutin att bygga sina beslut på andrahandsuppgifter "då den person det gäller, lätt tillgänglig, finns i staden och då det står hvarje dess ledamot fritt fram att själf när som helst i en halftimmes lugnt samtal öfvertyga sig om, att de förutsättningar, som Nämnden byggt på, äro falska".⁴⁰ Enligt vad lagen föreskrev lämnades även detta brev utan åtgärd.⁴¹

39. Brev från Wilhelm G. till SSN 2 aug. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

40. Ibid.

41. Notering i akten: "Ing. åtgärd 19/8". Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA. I september 1935 anhöll Wigert om fortsatt försöksutskrivning på samma villkor som

Runt nyår 1936 anhöll Wilhelm G. formellt om definitiv utskrivning, denna gång genom och med hjälp av en advokat, Daniel Troëng. Wilhelm G. skickade med en egen promemoria, där han hänvisade till sina tidigare skrifter i ärendet, och återigen underströk att han handlat under provokation, att ingen skada följt av hans vredesutbrott samt att han aldrig lidit av någon sinnessjukdom, något som, menade han, ytterligare kunde styrkas av hans fortsatta vetenskapliga produktion.

Det missgrepp, som här har gjorts, innebär en kränkning af personlig rättssäkerhet, kännbara svårigheter för mig närstående personer och en klar förlust för Uppsala Universitet. Det är på högsta tid, att detta misstag i godo rättas. Skulle så ej ske, ser jag mig nödsakad att på annat sätt söka min rätt härutinnan.⁴²

Ett par veckor senare skickades även ett kompletterande intyg från en gammal studiekamrat, läroverksadjunkt J. Troin, som berättade att han umgåtts mycket regelbundet med Wilhelm G. under flera års tid, och inte kunnat notera något avvikande i hans uppträdande, utöver möjligen en viss reservation mot främlingar.

Sedan jag för några år sedan tillsammans med professor [G.] vid påsktiden flera år å rad företagit upprepade skidfärder i fjällen, har jag under hösten och vintern 1935 sammanträffat med professor [G.] varje vecka och ofta flera gånger i veckan, varvid vi företagit längre promenader, besökt restauranger eller vistats tillsammans i mitt hem. Jag har därvid funnit, att han, liksom från början av vår bekantskap, i synnerhet gentemot främlingar i sitt personliga umgängessätt visat en viss blyghet och tillbakadragenhet men att han uppträtt lugnt och sansat, med måttfullhet, sunt omdöme och godmodig humor uttalat sig om personer och förhållanden samt att han vid våra sammanträffanden ej visat några drag, som av mig kunna anses tyda på psykisk ohälsa eller brist på andlig jämvikt.⁴³

Wigert rekommenderade dock fortsatt försöksutskrivning. Visserligen hade alla rapporter från övervakaren tytt på att Wilhelm G. betett sig

---

förut, och Sinnessjuknämnden beslutade att försöksutskrivningen skulle fortsätta till 31 jan. nästa år. Anhållan från Wigert till SSN 17 sep. 1935; SSN beslut 23 sep. 1935 om fortsatt försöksutskrivning till 31 jan. 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

42. Citerat ur "Promemoria" ink. 2 jan. 1936; se även brev från Wilhelm G. genom Daniel Troëng enligt fullmakt till SSN 31 dec. 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

43. Kompletterande intyg från läroverksadjunkt J. Troin 14 jan. 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

lugnt och behärskat. Han hade förefallit vara på gott humör och aldrig fört några förföljare på tal. Även Wigert själv hade, när Wilhelm G. besökt honom tillsammans med sin advokat, fått intrycket att Wilhelm G. var ”mer naturlig och öppen än tidigare”. Dock hade han uppgett att ”provokationerna” fortsatte, om än mer sporadiskt, och med samma syfte som tidigare, nämligen ”att spionera på honom för den uppmärksamhet han skulle ha visat en dam i Uppsala”. Men Wilhelm G. uppfattade inte motståndet som värre än att han skulle kunna återvända till Uppsala och sin undervisning där.

Att Wilhelm G. saknade sjukdomsinsikt var utifrån detta alldeles tydligt för Wigert, som också uppfattade ”ett visst hot” i Wilhelm G:s uttalanden om att han skulle få ut sin rätt på annat sätt om inte nämnden gick med på utskrivning. Wigert gissade att det handlade om att ”söka hjälp hos myndigheter eller hos den allmänna opinionen”. Att Wilhelm G. inte var återställd från sin sjukdom – trots en för närvarande ganska beskedlig ”produktion av paranoidea föreställningar” – underströks enligt Wigert också av ”tonen och skrivsättet i hans till nämnden ingivna skrivelser, vilka blotta en i hög grad bristande självbehärskning”.

Wigert kunde tänka sig att lätta ytterligare på försöksutskrivningsvillkoren, så att Wilhelm G. helt kunde slippa formell övervakning, besöka Wigert enbart om något gav anledning till oro samt bosätta sig var han ville – i Stockholm. Däremot ville han inte ge Wilhelm G. möjlighet att återvända till Uppsala, då den uppmärksamhet han säkert skulle väcka där med all sannolikhet skulle ge liv åt nya föreställningar om förföljelser och spionage.⁴⁴

Sinnessjuknämnden beslutade dock om fortsatt försöksutskrivning på precis samma villkor som tidigare.⁴⁵ Till beslutet bifogades även en bilaga, där Bernhard Jacobowsky, som tillsammans med medicinalrådet Peder Björck och överinspektören Otto Brundin utsetts av nämnden att ta särskild ställning i ärendet, bestämt avstyrkte såväl definitiv utskrivning som någon som helst förändring i de fastställda villkoren. Här framgår också att beslutet byggde på ett samtal av ungefär det slag som Wilhelm G. efterfrågat. Samtalet hade dock inte fått det resultat han önskat. Efter möte med Wilhelm G. på Peder Björcks arbetsrum hade psykiatriprofessorn, medicinalrådet och överinspektören kommit till den otvetydiga slutsatsen att Wilhelm G. fortfarande led av en paranoid psykos. ”Han har icke korrigerat sina tidigare vanföreställningar, saknar fullkomligt sjukdomsinsikt och företer en rad paranoidea karaktärsdrag samt en uttalad

44. Utlåtande från Wigert till SSN 9 jan. 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

45. SSN beslut 20 jan. 1936, om fortsatt försöksutskrivning till 30 juni 1935. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

affektlabilitet”, skrev Jacobowsky, som också bedömde att Wilhelm G:s paranoida inställning i kombination med hans bristande självbehärskning utgjorde ett direkt hot. Risken för ”farliga paranoida affektreaktioner” var betydande. Björck och Brundin instämde i yttrandet.⁴⁶

STRIDEN BLIR PUBLIK

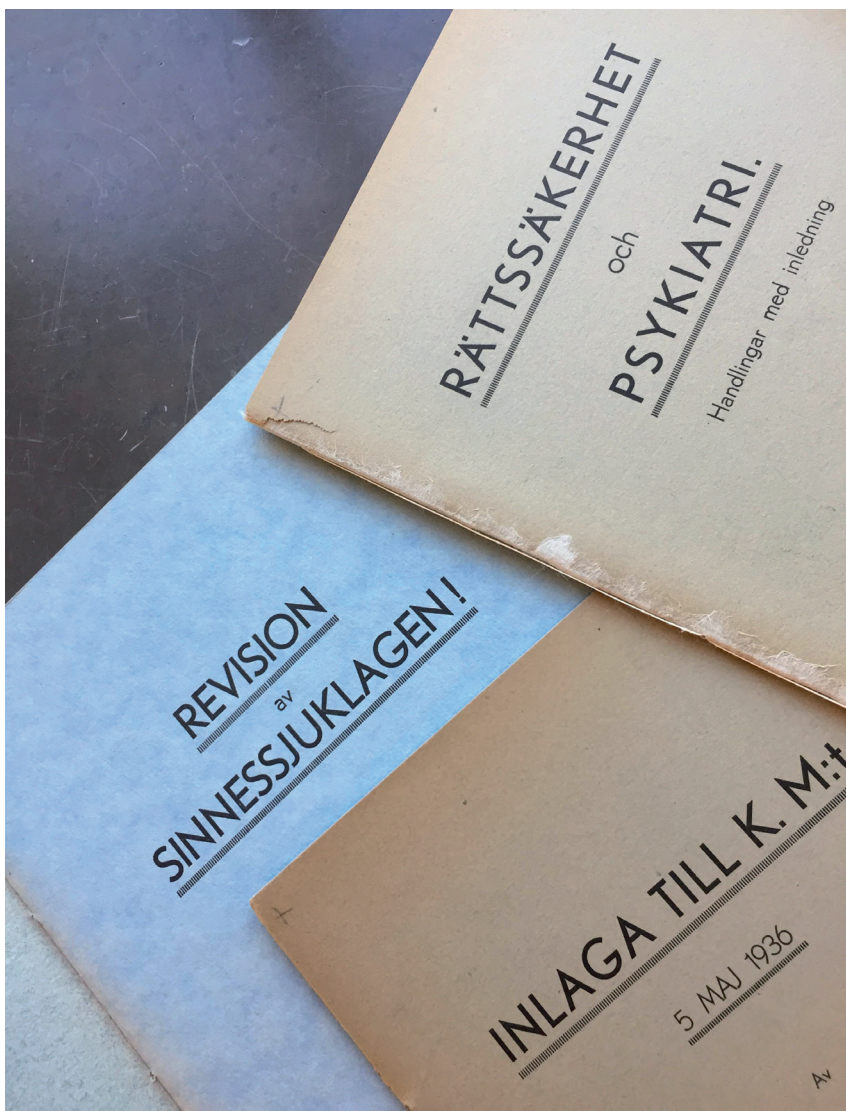
En dryg månad efter mötet med Sinnessjuknämnden och beslutet med det extra yttrandet från Jacobowsky, Björck och Brundin, tog Wilhelm G. steget fullt ut och gick ut publikt med sitt missnöje. Att, och hur, han gjorde detta visar på flera strategiska fördelar för en person i Wilhelm G:s position. Som den professionellt skrivande person han var hade han dels förmåga att formulera sig, dels kunskap om hur man kunde få ut sina formuleringar i tryck. Det var dock inte nödvändigtvis så att detta var gynnsamt för hans chanser till utskrivning, eftersom det handlade om saker som kunde användas för att styrka en kverulansdiagnos. I mars 1936 publicerade Wilhelm G. den första av en rad tryckta klagoskrifter, varav flera med många bilagor. Den första publikationen fick titeln *Rättssäkerhet och psykiatri*.

Professorn motiverade publikationen med att hans eget fall kunde hjälpa till att peka på mer principiella problem med den svenska psykiatrin och den ”massverksamhet” som han menade att den svenska sinnessjukvården urartat till.

Inom svensk psykiatri framträder för närvarande en riktning, som över-skattar sin förmåga och som synes böjd att glömma, att ansvarsmedveten varsamhet kräves i bruket av tvångsmedel, som aldrig kunna vara annat än nödfallsutvägar. Tillgripes inspärning å sinnessjukhus utan tvingande skäl, utsträcks vistelsen därstädes onödigt länge, åläggas sedermera under försöksutskrivningens form inskränkningar i personlig frihet, som vålla trakasserier och ekonomiska vanskligheter och som hindra eller försvåra nyttig verksamhet – stå med andra ord påföljderna icke i rätt och rimligt förhållande till grunden för ingripandet, då måste det sägas, att lagstad-gad rättssäkerhet står i fara, även om alla yttre former iakttagas, och att man skadar istället för att gagna.⁴⁷

46. Bilaga till SSN:s protokoll 20 jan. 1936, undertecknat B. Jacobowsky, Uppsala 19 jan. 1936, med instämmande från Peder Björck och Otto Brundin. Akt med dnr 442/39, E I vol. 33, SSNA, MSA, RA.

47. [Wilhelm G.], *Rättssäkerhet och psykiatri: Handlingar med inledning* (Stockholm, 1936), s. 1–2.

Några av de stridsskrifter som Wilhelm G. publicerade från 1936 och framåt. Foto: författaren.

Utbyggnaden av sinnessjukvården ledde enligt Wilhelm G. till att psykiatrin slentrianmässigt tog sig an vardagsproblem som den helt enkelt inte borde befatta sig med, och detta var något som allmänheten borde informeras om. I sitt eget specifika fall menade han att den olyckliga utvecklingen bottnade i vanföreställningar – dock inte hos honom själv, utan hos Wigert och Jacobowsky, som envisades med att hålla fast vid dels en

felaktig uppfattning om vad som hänt i Uppsala för två tre år sedan, dels vid falska föreställningar om att Wilhelm G:s olika uttalanden än idag präglades av paranoia. Om något var det alltså läkarna, inte han själv, som höll fast vid ”förutfattade, på ensidiga uppgifter byggda åsikter”.⁴⁸

Wilhelm G. konkluderade att de mer allmänna slutsatser som hans eget fall kunde hjälpa till att styrka var, för det första, att det var ”nöd- vändigt att reagera mot den svenska psykiatriens nuvarande strävan att utvidga sin verksamhet till övermått”, för det andra att allmänhet och närstående förvisso måste hjälpa läkarna med upplysningar i enskilda fall, och det mer än hittills, men de måste också hjälpa till att hålla ögonen öppna för missförhållanden och övergrepp. För det tredje måste både lä- kare och allmänhet förstå att ”inspärning och tvångsåtgärder alltid äro nödfallsutvägar”. Varken anstaltsvård eller yrkesförbud fick någonsin tas till i onödan, och inte heller sträckas onödigt långt ut i tiden. För det fjärde och sista konstaterade Wilhelm G. att sinnessjukvården inte fick användas ”till att ålägga godtyckliga straff, som icke överensstämma med eljest gällande lag och rättsregler”.⁴⁹

Skriften ledde dock inte till några åtgärder eller lättnader i villkoren för Wilhelm G:s del. Och ett par månader senare meddelade Wigert att Wilhelm G. hade återintagits på sjukhuset, efter att, som Wigert sena- re uttryckte det, ”hava gjort ett överfall på en på samma ställe som han boende person”.⁵⁰ Av polisförhören framgår att det handlade om en ung ingenjör, som nyligen flyttat in som inneboende hos Wilhelm G:s hyres- värdinna. Wilhelm G. hade uppfattat den unge mannen som en obehörig inkräktare och därför tryckt upp honom mot väggen, så hårt att en spegel gått i kras.⁵¹

Redan några dagar efter återintagningen bad Wilhelm G., återigen via advokat Troëng, om utskrivning ”utan några som helst inskränkningar”. Wilhelm G. hänvisade också till ännu en tryckt skrift, publicerad i eget namn – närmare bestämt en inlaga till Kungl. Maj:t, daterad 5 maj 1936.⁵² I inlagan begärde Wilhelm G. att från och med 1 juli få återinträda i ”full professorstjänstgöring vid Uppsala universitet”, och att senast vid höst- terminens början den 1 september få återvända till universitetsstaden

48. Ibid., s. 3.

49. Ibid., s. 5.

50. Brev från Wigert till SSN 25 maj 1936; utlåtande från Wigert till SSN 3 juni 1936, cit. från det senare. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

51. Se kopia på protokoll från förhör med hyresvärdinnan och den drabbade hyresgäs- ten 20 maj 1936, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

52. Begäran från Wilhelm G. till SSN via Daniel Troëng 28 maj 1936; jfr [Wilhelm G.], *Inlaga till K. M:t 5 maj 1936* (Stockholm, 1936). Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

och bosätta sig där igen.⁵³ Han gick också till mer specifik kritik mot Jacobowskys utlåtande, som, menade han, vilade på mycket skakig empirisk grund, och han redogjorde också i detalj för den flitiga vetenskapliga verksamhet som han själv ägnat sig åt under tjänstledigheten.⁵⁴

Hans ärende, framhöll han, rörde såväl hans egen rätt som enskild medborgare och den akademiska undervisningens bästa som ”främjande av en sundare psykiatrisk praxis” även i andra, liknande fall. Dessutom, menade han, krävdes en revision av sinnessjuklagen, men detta ville han tills vidare lämna åt sidan. Så småningom behövdes dock regler för en fungerande lekmannakontroll, skrev Wilhelm G., och avslutade inlagan med en plädering för den vanliga medborgarens sunda förnuft som en viktigare källa till expertis på dessa områden än psykiatrin själv:

Psykiatrien, sådan den i våra dagar drives åtminstone inom vårt lands rāmärken, är ännu ingen vetenskap, vars utövare på minsta vis kunna resa krav på ofelbarhet. Den kan måhända en gång i framtiden mera närma sig ett dylikt mål, men då tarvas en genomförd sträng begränsning och en klar brytning med dess nuvarande ävlan efter ett förmyndarskap över den enskilde, som den ej är vuxen att handhava. En erfaren, psykologiskt vaken, mänskligt vidsynt lekmans på prövning grundade mening är i själva verket å detta fält ofta av oomtvistligt högre värde än fackmannens rutin.⁵⁵

Till begäran om utskrivning i slutet av maj 1936 bifogades även ett intyg från en kusin till Wilhelm G. – kusinen var förste byrådirektör i ett statligt verk – och dennes fru, samt ett skriftligt vittnesintyg från den angripne grannen. Grannen ville nu hävda att uppträdet i lägenheten, till skillnad från vad som tidigare intygats, inte hade varit våldsamt.⁵⁶ En dryg vecka senare skrev Wilhelm G. dessutom ett kompletterande brev – med så många rättningar att det mer liknar ett utkast – där han försvarade sitt beteende vid ett tidigare tillfälle, då han gett en tillrättavisning till hyresvärdinnans barn.⁵⁷ Troëng skrev ett följebrev och bifogade ett intyg från hyresvärdinnan, som liksom intyget från grannen menades ”utvisa med

53. [Wilhelm G.], *Inlaga till K. M:t 5 maj 1936*, s. 2.

54. Ibid.

55. Ibid., s. 6.

56. Bevittnat intyg från P.W., med instämmande från hans fru G.W., underskrivet 8 maj 1936; bevittnat intyg från Sven Otto P., underskrivet 30 maj 1936. Bifogade begäran från Wilhelm G. till SSN via Daniel Troëng 28 maj 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

57. Brev från Wilhelm G. till SSN 8 juni 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

all tydlighet, att den omständighet, som nu föranlett [G:s] återintagande på sjukhuset givits alltför stora proportioner”.⁵⁸

Wigert hade dock redan, med tanke på det förmodade överfallet, avrått från såväl utskrivning som försöksutskrivning för närvarande.⁵⁹ De kompletterande dokumenten lämnade han bara över till Sinnessjuknämnden utan vidare kommentar.⁶⁰ Och dagen efter, den 10 juni, avslog nämnden Wilhelm G:s begäran.⁶¹

KRITIK MOT MASSPSYKIATRI, MASSKULTUR OCH FALSKA GENOMSNITTSIDEAL

I och med återintagningen på Psykiatriska sjukhuset trappades konflikten upp ännu ett steg, även om Wilhelm G. redan efter någon månad tilläts frigång i Stockholm från tolv på dagen till nio, och så småningom ända fram till elva, på kvällen.⁶² I september – tre, fyra månader efter återintagningen – publicerade han en uppföljare till *Rättssäkerhet och psykiatri*. Pamfletten fick titeln *Rättssäkerhet och psykiatri II*. Wilhelm G. skrev här återigen att han ännu inte haft tid att göra ett grundligt förslag till revision av sinnessjuklagen, men att det när det väl var dags att revidera den måste göras tydligare än förut att sinnessjukvårdens ändamål måste vara att gagna patienterna, och att på vägen dit se till att orsaka så liten skada som möjligt. Det vill säga att man bara fick ta in patienter ”på tvingande skäl”, och att patienten så snart det var möjligt skulle ”återbördas till en sundare livsform och ett nyttigare, mindre stört arbete”. I dagens läge, menade Wilhelm G., tycktes psykiatrin, eller åtminstone vissa delar av den, snarare ha gjort till självändamål att dra in så många som möjligt i anstaltsvård och därefter se till att ”utsträcka inspärningen så *länge* som möjligt”. Viktor Wigert var, menade Wilhelm G., ”i teori och praxis en typisk, kanske en ledande målsman för denna riktning”.⁶³

Till grund för detta missbruk av det psykiatriska tolkningsföreträdet låg enligt Wilhelm G. en falsk föreställning om ”den normala människan”

58. Brev från Daniel Troëng till SSN 9 juni 1936; jfr bifogat handskrivet intyg från hyresvärdinnan Julia R., skrivet på en kopia av Sven Otto P:s tidigare intyg och daterat 8 juni 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

59. Utlåtande från Wigert till SSN 3 juni 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

60. Brev från Wigert till SSN 9 juni 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

61. Beslut av SSN 10 juni 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

62. Daganteckningar 22 juni och 30 juli 1936, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

63. [Wilhelm G.], *Rättssäkerhet och psykiatri II*, s. 1.

som en abstrakt medeltyp, en alltigenom genomsnittlig människa som knappast existerade i verkligheten. Möjligen, skrev Wilhelm G. lite ironiskt, skulle skapandet och utbredningen av en sådan genomsnittsmänniska vara något mer tänkbart ”i masskulturens tidevarv”, men det skulle i så fall vara en dålig utveckling, som bara kunde innebära mer enformighet och mer tvång. Men hur utopisk eller skadlig denna genomsnittstanke än var, var det enligt Wilhelm G. ändå den som härskade inom dominerande delar av den svenska psykiatrin och dess eget domarväsande, med Viktor Wigert som drivande förespråkare.

En huvudgrund ligger därvidlag i den farliga wigertska lära, som kan sammanfattas därhän, att enligt ett nyare åskådningssätt varje avvikelse från gällande normer, även om lindrig nog, har sitt upphov i ett sjukdomstillstånd och bör behandlas därefter.

Läran tyckes vara modern men har den stöd i livets realiteter? Vilka normer givas, som ej i tillämpningen tarva klok jämkning? Vem är kallad att på dylik grund i smått som stort rättande och straffande ingripa i tvister och slitningar, som oundvikligen åtfölja mänsklig samlevnad och som vanligen bäst utjämnas inom den dagliga omgivningens ram? Därtill skulle krävas en sällsynt överlägsen inre jämvikt, ett sällsamt klarsynt och lugnt omdöme och hänsynsfull naturlig takt. Fall finnas, där själva ansiktet i ovanligt hög grad är själens spegel. Det är nog att ha mött och bytt ord med professor Victor [sic] Wigert för att till fulla inse, att *här* saknas även elementära förutsättningar för en överdomaresyssla över medmänniskors frihet och välfärd.⁶⁴

Upptrappningen tog alltså till stor del formen av ett personangrepp, där en professor med en typ av kunskap om människor satte sig upp mot en annan professor, med anspråk på en annan typ av expertkunskap. Dessa anspråk föreföll ihåliga i Wilhelm G:s ögon. Han ville dock inte begränsa det hela till en fråga om Viktor Wigerts personliga tillkortakommanden. Huvudproblemet var som Wilhelm G. såg det att hela föreställningen om genomsnittsmänniskan var falsk, och denna falska föreställning banade väg för en praktik där kottierier av makthavare kunde begagna försåtliga tvångsmedel mot ”misshagliga inom vidare och trängre kretsar”. Praktiken gynnades dessutom av en sjukligt bristande självkritik inom läkarkåren, så utbredd och allvarlig att den enligt Wilhelm G. borde klassificeras som en särskild typ av sinnessjukdom, ett slags läkarpsykos som gjorde det omöjligt för den drabbade att lyssna på motpartens argument eller rätta sig efter dem, hur sakliga de än var.⁶⁵

64. Ibid., s. 2–3.

65. [Wilhelm G.], *Rättssäkerhet och psykiatri* II, s. 3.

I svårare fall, och utan någon kontrollinstans värd namnet för att sätta stopp för avarter, kunde denna läkarpsykos leda till en maktfullkomlighet som skapade långvarigt och oberäkneligt lidande för ”verkliga eller förment patienter” och deras anhöriga. Falsk solidaritet från läkarnas sida kunde vidare skapa ett helt system – av, underförstått, maktmissbruk – men det var, konstaterade Wilhelm G., ”i så fall ett system, som skall och måste brytas”.⁶⁶

Anmärkningsvärt här är hur professorn å ena sidan spelade på sin tids utbredda skräck för en hotfullt stor och ansiktslös ”massa”, samtidigt som han, då han själv riskerade att ses som del av detta hot, lyfte fram massan och den likriktade massmänniskan som en konstruktion, som bland annat kunde skyllas på psykiatrin.⁶⁷

WIGERT FÖRSÖKER SKAPA DISTANS

Trots, eller kanske tack vare, personangreppen i Wilhelm G:s skrift skrev Wigert ett par månader senare, i början av december 1936, till Sinnessjuknämnden och föreslog att Wilhelm G. skulle bli försöksutskrivnen igen.⁶⁸ Hans argument var att uppträdet hos den förra hyresvärdinnan åtminstone delvis visat sig bero på ”ogynnsamma tillfälligheter” och att Wilhelm G., trots fortsatt stora friheter att röra sig fritt i staden, inte verkade ha ”obehörigen antastat någon människa” under den senaste sjukhusvistelsen. En fortsatt sjukhusvistelse skulle inte heller utgöra någon försäkring mot eventuella attacker i framtiden, och skulle i det fall Wilhelm G:s friheter inskränktes tvärtom verka skadligt på hans själsliga jämvikt. Tre av hans närmaste vänner hade också meddelat att Wilhelm G. i umgänge med dem under månaderna som gått ”alltid uppträtt fullt korrekt, att samvaron med honom uteslutande varit angenäm och att han i sitt omdöme om vetenskapliga och andra frågor som diskuterats varit objektiv och måttfull”. En praktisk fördel var också att kusinen, byrådirektören, hade erbjudit både bostad åt Wilhelm G. och rapporter om hans tillstånd och uppträdande.

Wigert tillade dock att han tyckte att det var anmärkningsvärt att vännerna inte fått höra ett ord från Wilhelm G. om hans paranoidea föreställningar, samtidigt som Wilhelm G. bevisligen fortsatt sin strid mot Sinnessjuknämnden och Wigert själv, nu senast i den andra delen av *Rätts-säkerhet och psykiatri*:

66. [Wilhelm G.], *Rätts-säkerhet och psykiatri* II, s. 3–4.

67. Jfr Carey, *The Intellectuals and the Masses*.

68. Brev från Wigert till SSN 5 dec. 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Mot läkarna och mot sjukhuspersonalen är [Wilhelm G.] som vanligt ytterst reserverad och särskilt är han det mot mig, som han uppenbarligen anser vara den som obefogat kvarhåller honom på sjukhuset. Hans ovilja mot mig framträder starkt i en broschyr, som han utgivit under eftersommaren.⁶⁹

När Wigert förhandlat med Wilhelm G. om sitt senaste förslag till försöksutskrivning hade patienten i och för sig uttryckt sig positivt om det, men han hade också antytt att ”han själv går en annan väg för att ernå utskrivning”. Tydligare än så hade han inte varit, men Wigert förmodade att Wilhelm G. hade en ny broschyr på gång, eller kanske till och med en bok.⁷⁰

Som villkor för försöksutskrivningen föreslog Wigert att Wilhelm G. skulle bo hos kusinen, som också skulle lämna månatliga rapporter, och att han även fortsatt skulle förbjudas att besöka Uppsala. Däremot skulle han inte behöva besöka sjukhuset annat än när han blev särskilt kallad dit. Det var också, tillade Wigert, önskvärt att läkarkontakten i fortsättningen sköttes av en läkare som Wilhelm G. hyste ”mindre misstro” mot än mot Wigert själv. ”På grund av hans inställning kan jag icke vara honom till personlig nytta”, avslutade Wigert sin skrivelse.⁷¹

EN BRETT RIKTAD APPELL

Sinnessjuknämnden gick med på försöksutskrivning på de föreslagna villkoren.⁷² Peder Björck reserverade sig dock, med hänvisning till att Wilhelm G:s tillstånd inte förbättrats. Han hade, menade Björck, precis samma inställning till sina påstådda förföljare som förut, och det gick inte heller att få honom att lova något bestämt om sitt uppträdande mot främmande personer. Visserligen hade det rapporterats att ”en viss lätt affektiv avtrubning” nu kunde observeras hos Wilhelm G., men Björck tolkade inte detta som tecken på bättring, utan snarare tvärtom: som tecken på en progressiv sjukdomsprocess. Det paradoxala i att både för starka och för svaga känslouttryck kunde tolkas som tecken på samma underliggande tillstånd var alltså inte något exklusivt för psykopatidiagnosen. Teorin om en bakomliggande och framåtskridande sjukdom stärktes, åtminstone som Björck såg det, av att det också framförts misstankar om att Wilhelm G. led av hörselhallucinationer.

---

69. Ibid.

70. Ibid.

71. Ibid.

72. Beslut av SSN 14 dec. 1936. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Björck ställde sig negativ till försöksutskrivning, även om den i praktiken mest skulle sanktionera Wilhelm G:s redan stora friheter. I Björcks ögon hade han redan som intagen getts alltför stort spelrum i vardagen. Wilhelm G. var som Björck såg det en potentiellt farlig patient. Han borde därför även i fortsättningen bo på sjukhuset, där han kunde bli iakttagen av särskilt skolad personal, för att något mått av säkerhet skulle kunna garanteras.⁷³

I april 1937, några månader in på den nya försöksutskrivningsperioden, var Wilhelm G. färdig med den längre och mer principiellt inriktade stridsskrift som han flaggat för flera gånger under det senaste året. Den trettiosidiga skriften fick titeln *Revision av Sinnessjuklagen!* och riktade sig explicit till en bredare publik. Wilhelm G. satte här tonen med de inledande orden ”Vi leva i en tid av ända till övermått utvecklat anstaltsväsen och fullt utbildad interneringsmani”, och fördjupade sig sedan i en rad av de teman som tagits upp i de tidigare broschyrerna. Ett centralt tema var den överdrivna utbyggnaden av anstaltsvården och det missbruk av tvångsåtgärder som verkade växa i takt med utbyggnaden. Överdrifterna lyftes här fram som en följd av ”tidsströmningen och de statliga och kommunala inrättningarnas nästan automatiska tillväxt”, en allmän kollektiviseringsprocess som bidrog till att ”föra allt större massor inom räckhåll för styrande, vårdande och förvaltande myndigheter av olika slag”. Kollektiviseringsprocessen hade också sina goda sidor, underströk Wilhelm G., men den fick inte bli ett självändamål, och särskilt inte då det gällde verksamheter av liknande karaktär som sinnessjukvården.

Wilhelm G. lyfte också fram den ”wigertska” vanföreställningen om normalmänniskan, läkarnas objektifiering av patienter och svårigheten att få gehör för rationella argument om man en gång klassats som sinnessjuk, problem som i sin tur sades höra ihop med den särskilda läkarpsykos som gjorde läkare blinda för egna misstag, och med att många psykiatriker karakteriserades långt mer av fåfänga än skarpsinne.⁷⁴ I de lindrigare fall ”varom vi här i huvudsak tala och som till stor del endast genom ett missbruk dragas under sinnessjukdomarnas rubrik” måste vårdens uppgift vara ”att *ställa till rätta*, att snarast möjligt återföra till full och ostörd borgerlig verksamhet”, och inte, även om det förvisso kunde behövas i mer sällsynta fall, att ”för längre eller kortare tid *oskadliggöra*”. Problemet var att många läkare i praktiken inte gjorde tillräcklig skillnad mellan dessa ändamål, och detta bäddade för rättsövergrepp.⁷⁵ ”Låtom oss”,

73. Bilaga A. Till sinnessjuknämndens protokoll för den 14 dec. 1936. Reservation undertecknad Peder Björck. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

74. [Wilhelm G.], *Revision av Sinnessjuklagen!* (Stockholm, 1937), cit. s. 3 och 10.

75. Ibid., cit. s. 16.

varnade författaren, ”icke alltför mycket förhåva oss över vår upphöjdhet över nazistisk-fascistiska och bolsjevistiska tvångsmetoder!”⁷⁶

Wilhelm G. ville inte kasta fram några säkra påståenden om hur stor del av de inspärrade på sinnessjukhus som ”aldrig borde underkastas denna högeligen primitiva kur”, men tillät sig gissa att siffran kunde ligga runt 30 procent.⁷⁷

Broschyrens andra halva ägnades åt förslag till ändringar i sinnessjuklagen, med huvudsyftet att få det understruket att målet med all sinnessjukvård måste vara att ”så vitt möjligt bota och snarast återföra den sjuke till fri, gagnande verksamhet”, utan mer tvång än nöden krävde. Det måste även säkerställas att beslutsprocesserna gjordes transparenta och att patienten gavs största möjliga frihet att göra sin röst hörd. Wilhelm G. diskuterade också möjligheter till ökad kontroll över Sinnessjuknämndens beslut och möjlighet till större lekmannainflytande i nämndens sammansättning.⁷⁸

I bokens förord skrev han att de tidigare broschyrerna, där han gick mer specifikt in på sitt eget fall, kunde skickas på begäran: den som var intresserad kunde vända sig till författaren – med adress Uppsala. Wilhelm G. markerade genom adressangivelsen en förväntan om att hans egen sak, inklusive besöksförbudet, snarast skulle vara avgjord med lycklig utgång, även om de principiella problemen med psykiatri och rättssäkerhet kvarstod.⁷⁹

PRAGMATISKT FÖRSLAG OM DEFINITIV UTSKRIVNING

Wigert nämnde inte den nya skriften då han den 7 juni åter skrev till Sinnessjuknämnden, denna gång för att föreslå definitiv utskrivning av Wilhelm G., med ett års förlängd försöksutskrivning som alternativ. Han noterade att han inte hade hört några oroande nyheter om Wilhelm G., med reservation för att han bara kunde bygga på knapphändiga underrättelser från Wilhelm G:s kusin. Själv hade Wigert undvikit att kalla Wilhelm G. till sjukhuset, eftersom enligt tidigare erfarenhet ”några upplysningar om hans paranoidea sjukdom icke skulle erhållas vid ett dylikt tillfälle”. Att kalla Wilhelm G. till observationsmöte skulle enligt Wigerts bedömning bara verka irriterande och riskera att sätta ny fart på hans tankevallor.⁸⁰

76. Ibid., s. 14.

77. Ibid., s. 7.

78. Ibid., s 17–30, cit. s. 19.

79. Ibid., s. 1.

80. Brev från Wigert till SSN 7 juni 1937. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Wigert gjorde inte bedömningen att Wilhelm G. blivit friskare, snarast tvärtom. Men han ville nu ändå i första hand rekommendera definitiv utskrivning. Motivet var att försöksutskrivning bara kunde ge en ”skäliga illusorisk” trygghet i fråga om skydd mot Wilhelm G:s ”samhällsstörande uppträdande”, och att det inte verkade gå att ordna någon egentligt fungerande övervakning i fallet.

Någon djupare syftande, med sjukhuset koopererande övervakning från [G:s] omgivnings sida synes icke kunna åstadkommas, kanske förklarligt nog med hänsyn till [G:s] obenägenhet att för någon människa blotta sina paranoida komplex och till den misstro, som deras ventilerande framkallar hos honom.⁸¹

En fördel med fortsatt försöksutskrivning var visserligen att förbudet att besöka Uppsala kunde upprätthållas, men Wigert tyckte inte riktigt att detta förbud gick att motivera längre. Det handlade emellertid inte om att Wilhelm G:s tankevillor om förföljare i Uppsala skulle ha upphört, utan om Uppsala som rimlig geografisk avgränsning – efter fyra år i Stockholm konstaterade Wigert att Wilhelm G. numera var minst lika inriktad på ”förföljare” i huvudstaden.

Wigert hade hur som helst utfärdat sjukintyg för Wilhelm G. under ett år framåt, så han kunde inte återgå i tjänst även om han återvände till Uppsala. Wigert underströk vidare att det, om Wilhelm G:s sjukdom tog sig ”samhällsstörande former” efter en definitiv utskrivning, inte borde vara svårare att återinta honom på sjukhus än om han varit försöksutskriven. Polishjälp skulle säkert behövas i vilket fall som helst.⁸²

SKADEARGUMENT OCH IFRÅGASATTA LEGITIMITETSANSPRÅK

Den 12 juni tog Sinnessjuknämnden beslut om fortsatt försöksutskrivning i ett helt år framåt. Men villkoren var, mot Wigerts önskan, oförändrade, och Wilhelm G. förbjöds även fortsatt att besöka Uppsala.⁸³

Några veckor senare, i början av juli, fick Sinnessjuknämndens sekreterare brev från en ny advokat, Gerhard Tauvon, som med hänvisning till ett telefonsamtal bad att få läsa Wigerts framställning från den 7 juni.⁸⁴

81. Ibid.

82. Ibid.

83. Beslut av SSN 12 juni 1937. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

84. Brev från Gerhard Tauvon till ”Herr Sekreteraren hos Sinnessjuknämnden” 8 juli 1937. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

Och den 13 september skrev Wilhelm G. ett brev till Sinnessjuknämnden, där han – utan att för den delen godkänna nämndbeslutet i övrigt – yrkade på ”omedelbart och fullständigt upphäfvande” av det där inkluderade förbudet att besöka Uppsala.⁸⁵ Nämnden ägde ”icke laga rätt att utan tvingande skäl pålägga godtyckliga inskränkningar i allmän medborgerlig frihet”, fastslog Wilhelm G., och hänvisade till *Revision av Sinnessjuklagen!* för vidare argument.

Wilhelm G. hävdade att nämnden nu hade överskridit sina befogenheter. Till stöd för detta hänvisade han till att Wigert i sitt senaste yttrande hade skrivit att det inte längre fanns skäl för besöksförbudet, och påpeka- de också att det var direkt skadligt av flera skäl.

Dels var det skadligt för universitetet, som hindrades från att utnyttja ”en af sina mera dugande och mera intresserade lärare”, i ett ämne som dessutom ”eljest notoriskt har att reda sig med delvis bristfälliga lärare- krafter”. Dels skadades hans eget vetenskapliga arbete av att han inte hade tillgång till sitt personliga bibliotek i Uppsala. Sönerna skadades genom att Wilhelm G. tvingades att dra kostnader för dubbla eller rentav tre- dubbla bostäder från tillgångar som var avsatta för deras utbildning (dot- tern, som ett par år tidigare skulle ha sökt in till Socialinstitutet, nämndes däremot inte här). Den ekonomiska situationen blev knappast bättre av att lönen satts ned under tjänstledigheten. Sönerna drabbades också en- ligt Wilhelm G. på så sätt att de med hans egna ord gick ”miste om den ledning, det stöd och den uppmuntran, som just nu under påfrestande examensstudier och i deras närvarande isolerade ställning äro synnerligen af nöden”.

Att han väntat till september med att överklaga beslutet berodde en- ligt Wilhelm G. på att han efter nämndens beslut ”i vanlig ordning” bara fått ta del av en ”oriktig” avskrift, där det inte stod något om förbud att besöka Uppsala. Under augusti hade han därför tagit tillfället i akt att trots allt besöka Uppsala. Där hade han bland annat ägnat sig åt att röja i sin gamla lägenhet, för att ge plats åt sina söner i den.⁸⁶

Sinnessjuknämnden avslag begäran.⁸⁷

85. Brev från Wilhelm G. till SSN 13 sep. 1937. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

86. Ibid.

87. Avslag i 22 sep. 1937 enligt aktens försättsblad. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

FÖRHANDLINGAR MED FAKULTETEN

Den 23 maj 1938 skrev Viktor Wigert till Sinnessjuknämnden att han liksom föregående år förespråkade definitiv utskrivning av Wilhelm G., på samma grunder som då. Han hade under hela året undvikit att kalla in Wilhelm G. till kontrollsamtal på sjukhuset ”av hänsyn till hans ömtåliga psyke”, men fått samstämmiga uppgifter från vänner och bekanta om att professorn, med undantag för en isolerad händelse i april 1938, hade uppfört sig oklanderligt och arbetat vetenskapligt, med värdefullt resultat. Dock menade Wigert att det stod klart utifrån den enskilda händelsen att hans paranoidea idéer fanns kvar som förut.

Wigert hade förstått att ”krafter” satts i rörelse för att Wilhelm G. skulle få återgå i tjänst, men vara partiellt tjänstledig, det vill säga tjänstledig från undervisning och examination, vilket också Wigert tyckte var rimligt. På Wilhelm G:s egen begäran hade Wigert därför utfärdat ett intyg om att han inte var ”av psykisk sjukdom förhindrad att utföra däri omförmält vetenskapligt forskningsarbete och författarskap”.⁸⁸

Dokument i Uppsala universitets arkiv visar att Wilhelm G. själv några veckor tidigare, den 7 maj, hade skrivit till Kungl. Maj:t och bett om fortsatt tjänstledighet från andra arbetsuppgifter än forskning och författarskap för ett år framåt i tiden, från 1 juli 1938 till 30 juni 1939, med ersättning från allmänna medel för den del av inkomsten han gick miste om i och med tjänstledigheten.⁸⁹ Filosofiska fakultetens humanistiska sektion meddelade den 14 maj, i ett protokollsbeslut angående brevet i fråga, att de inte hade något emot att Wilhelm G. återupptog de icke studentrelaterade delarna av sin verksamhet, men – vilket Wilhelm G. själv undvek att nämna i senare klagoskrifter – bara så länge han inte använde sektionens samtycke som argument för att få återgå i full tjänst eller för att få förbudet att besöka Uppsala upphävt.⁹⁰

88. Brev från Wigert till SSN 23 maj 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

89. Avskrift av brev från Wilhelm G. till Konungen, 7 maj 1938, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 14 maj 1938. Humanistiska sektionens protokoll 1938 A Ib:45, Filosofiska fakultetens arkiv (FFA), Uppsala universitets arkiv (UUA).

90. Humanistiska sektionens protokoll 14 maj 1938, § 7. Humanistiska sektionens protokoll 1938 A Ib:45, FFA, UUA. Jfr [Wilhelm G.], *Inlägga till K. M:t 17 november 1938* (Stockholm, 1938).

PÅ VALFRI ADRESS OCH MED PENGAR PÅ FICKAN

Wigert meddelade också i sitt brev till Sinnessjuknämnden att Wilhelm G. från den 1 juni skulle tvingas hyra ett rum på egen hand i Stockholm, och därmed bryta mot försöksutskrivningsvillkoren, men att Wigert inte hade några egna planer på att låta detta motivera återintagning på sjukhuset. Anledningen till flytten var att kusinen inte längre sade sig kunna erbjuda bostad åt Wilhelm G. och även andra anhöriga och bekanta menade att han borde få ”sköta sin bostadsfråga” på egen hand.⁹¹

Den 27 maj skrev Wilhelm G. till Wigert och meddelade honom att han inte hade något emot att flytta (underförstått från kusinen, som just haft ett samtal med Wigert) även om det inte passade så bra just i ögonblicket. Men han tillade också, lite olycksbådande, att han framför allt ville framhålla ”huru ytterligt önskvärt det vore, att Nämnden nu toge sitt förnuft till fånga och gjorde rent hus med en gång. Vi gå eljest mot en fortsatt strid, som endast kan ökas i skärpa och vars slutliga utgång icke kan förutses”. Wigert vidarebefordrade brevet till Sinnessjuknämnden, för att bifogas övriga handlingar om Wilhelm G.⁹²

Sinnessjuknämnden beslutade en dryg vecka senare om fortsatt försöksutskrivning, med den enda ändringen i villkoren att Wilhelm G. kunde bo på valfri adress i Stockholm, så länge Wigert godkände den. Regelbundna hälso- och uppföranderapporter skulle även i fortsättningen avlämnas av kusinen, även om Wilhelm G. inte längre bodde hos honom.⁹³ Och den 28 juni beslutade Uppsala universitets mindre konsistorium att anhålla om fortsatt fullständig tjänstledighet för Wilhelm G. för ett år framåt, med hänvisning till att Sinnessjuknämndens beslut gjorde att han inte kunde upprätthålla professuren.⁹⁴

Några månader passerade. Den 13 september meddelade kusinen att Wilhelm G. flyttat hem till en direktör Söderberg på Odengatan, och att det såvitt han visste inte inträffat något anmärkningsvärt. Dock ville kusinen avsäga sig sitt övervakningsuppdrag, då inte längre ansåg sig kunna ge några pålitliga upplysningar om Wilhelm G.⁹⁵ Den 16 september meddelade Wigert Sinnessjuknämnden att Wilhelm G:s advokat – nu ännu

91. Brev från Wigert till SSN 23 maj 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

92. Brev från Wilhelm G. till Wigert 27 maj 1938; brev från Wigert till SSN 28 maj 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

93. Beslut av SSN 7 juni 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

94. Mindre konsistoriets protokoll 28 juni 1938, § 8. Mindre konsistoriets protokoll 1938, Kansliet A II:79, UUA.

95. Brev från P.W. till Wigert 13 sep. 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

en ny sådan vid namn Yngve Schartau – på förfrågan sagt sig villig att överta ansvaret för regelbundna meddelanden till sjukhuset, och att han själv lämnat över ansvaret för att ta emot Wilhelm G. vid hans föreskrivna besök på sjukhuset till Lennart Sahlin. Underförstått i hopp om att Wilhelm G. i så fall faktiskt skulle kunna tänka sig att dyka upp på sjukhuset, vilket han inte gjort ditintills. I övrigt hade Wigert inte hört något anmärkningsvärt.⁹⁶

I oktober 1938 beviljades Wilhelm G. 2 000 kronor från Kungl. Maj:t för att skriva färdigt en vetenskaplig monografi, och i februari följande år beviljades han ytterligare drygt 3 000 kronor för att delfinansiera tryckningen av den nära 600 sidor tjocka boken.⁹⁷ Den 11 april 1939 skrev han ett kort brev till Sinnessjuknämnden, där han begärde ”fullständig utskrivning”. Till stöd för sin sak hänvisade han till ”allmänt kända förhållanden, till stor del framlagda i tryckta skrifter”, liksom till sitt tidigare överklagande av förbudet att besöka Uppsala. Om vidare upplysningar skulle behövas hänvisade han till sin advokat Yngve Schartau.⁹⁸ Till brevet bifogades den senaste av hans tryckta klagoskrifter, *Inlaga till K. M:t 17 november 1938*, där han bland annat förklarat att hans tidigare begäran om partiell tjänstledighet inte skulle ses som ett medgivande av otillräcklighet eller olämplighet för tjänsten i sin helhet, utan enbart som ett medlingsförslag. Han hade också redan här klargjort att han inte var intresserad av fortsatt tjänstledighet, och fastslagit att det inte heller fanns några sakliga skäl för andra – vare sig Sinnessjuknämnden, Viktor Wigert eller rektorn för Uppsala universitet – att begära sådan. Han kritiserade också Humanistiska sektionen för att ha misstänkliggjort honom genom sina formuleringar, och dessutom för att smita från sitt ansvar att få bukt med den rådande lärarbristen inom ämnet.⁹⁹ Det enda stöd som fanns för att fortsätta stänga av Wilhelm G. från hans tjänst var, som han själv uttryckte det, ”den nakna psykiatriska auktoriteten”. Men denna auktoritet saknade grund – psykatrin som en psykologisk vetenskap trampade fortfarande ”i barnskorna”, menade Wilhelm G., vars egen disciplin hade betydligt äldre anor. Och värre än så: kombinationen av en tvärsäkerhet

96. Brev från Wigert till SSN 16 sep. 1938. Den 10 okt. meddelade SSN att den ändrat i villkoren så att meddelanden om Wilhelm G:s tillstånd i fortsättningen skulle avlämnas av advokat Yngve Schartau. Se brev från SSN till Sjukvårdsläkaren vid Psykiatriska sjukhuset i Stockholm 10 okt. 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

97. [Wilhelm G.], *Inlaga till K. M:t 17 november 1938*, s. 4; Humanistiska sektionens protokoll 11 feb. 1939, § 7, samt bilagor till detta protokoll. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

98. Brev från Wilhelm G. till SSN 11 april 1939. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

99. [Wilhelm G.], *Inlaga till K. M:t 17 november 1938*, s. 4–6.

av det slag som karakteriserade Viktor Wigert och ett ”expansionsbegär” som uttryckte sig både i en vettlös utbyggnad av sinnessjukvårdens institutioner och i en tendens att dra allt som avvek från en godtycklig norm innanför psykatrins domvärjo gjorde psykiatrin direkt farlig i Wilhelm G:s ögon. Samtidigt som han avfärdade psykiatrins auktoritetsanspråk som ”humbug”, hänvisade han emellertid något motsägelsefullt till den icke-auktoritet som utgjordes av Viktor Wigert personligen till stöd för sin egen sak, genom att påpeka att Wigert hade tillstyrkt fullständig utskrivning vid två tillfällen.¹⁰⁰

Belysande är också hur Wilhelm G. i korrespondens med advokaten Yngve Schartau benämnde Viktor Wigert med initialen ”W.”, precis som Wigert benämnde honom själv med efternamnets initial i sina utlåtanden och andra handlingar. Kanske handlade också detta om ett försök att de-tronisera den andra professorn, här genom att göra honom till ett fall på samma sätt som Wigert sedan länge gjort Wilhelm G. till ett fall.¹⁰¹

UTSKRIVEN MEN UTESTÄNGD

Viktor Wigert tillstyrkte återigen Wilhelm G:s begäran om utskrivning. Och denna gång gick även Sinnessjuknämnden på samma linje. Den 28 april 1939 beslöts om definitiv utskrivning av Wilhelm G., och det trots att Peder Björck satt som granskningsman.¹⁰²

Ur Wilhelm G:s synvinkel var problemen dock långt ifrån över i och med detta. Han var utskriven, men inte friskförklarad, och det fanns inget beslut om att han skulle få återinträda i tjänst. Det hindrade honom dock inte från att tre veckor efter utskrivningsbeslutet helt enkelt anmäla till universitetet att han ämnade återinträda i tjänst den 1 juli, då ”skäl för fortsatt tjänstledighet således numera icke föreligger”.¹⁰³ Rektorsämbetet, som då redan fått intygat av Viktor Wigert att Wilhelm G. vid utskrivningen bedömts som ”förbättrad”, således icke återställd från sin sinnessjukdom”, bad Wilhelm G. att inställa sig hos professor Bernhard

100. Ibid., s. 6–7.

101. Se avskrift av meddelande från Wilhelm G. till advokat Yngve Schartau från 28 okt. 1938. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

102. Se försättsbladet, akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA: noteringar om tillstyrkan från Wigert 13 april 1939, och nämndens beslut om utskrivning 28 april 1939.

103. Citerat ur brev från rektor Thore Engströmer till SSN 22 maj 1939. Wilhelm G:s skrivelse var daterad 17 maj, enligt avskrift av brev från rektor Thore Engströmer till Wilhelm G. 24 maj 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

Jacobowsky, som också fungerade som verksläkare åt universitetet, för att "underkasta Eder läkarundersökning för utrönande, huruvida Eder sjukdom utgör hinder för Edert återinträde i befattningen".¹⁰⁴

Wilhelm G. vägrade, med argumentet att han varken var eller hade varit sinnessjuk, åtminstone inte sedan hösten 1933.¹⁰⁵

Under maj månad skickades också Sinnessjuknämndens alla handlingar i ärendet till rektorsämbetet vid Uppsala universitet, på begäran av akademisekreteraren och rektor Thore Engströmer själv, som sa sig vilja "bli bättre i stånd att bedöma, huruvida skäl för fortsatt tjänstledighet föreligger".¹⁰⁶ Den 30 maj skickade rektorn, å det mindre akademiska konsistoriets vägnar, en skrivelse till Östen Undén, som vid denna tid var kansler för rikets universitet, och bad med stöd av humanistiska sektionen att kanslern skulle utverka fortsatt tjänstledighet för Wilhelm G. I skrivelsen underströks att konsistoriet noggrant behandlat ärendet och därigenom blivit uppmärksammat på "de allvarliga olägenheter för att icke säga faror" som kunde bli resultatet om Wilhelm G. fick återgå i tjänst, även om hans sjukdom inte var sådan att den ansågs kräva sjukhusvård. Om universitetskanslern ändå tyckte att det var nödvändigt med vidare utredning, föreslog rektorn och konsistoriet att han skulle åberopa en kungörelse enligt vilken statliga tjänstemän kunde förklaras skyldiga att underkasta sig sinnesundersökning.¹⁰⁷

Den 6 juni föreskrev Undén med hänvisning till denna kungörelse att

104. Avskrift av brev från rektor Thore Engströmer till Wilhelm G. 24 maj 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939, samt avskrift av brev från Viktor Wigert till rektor vid Uppsala universitet, båda i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

105. Avskrift av brev från Wilhelm G. till rektorsämbetet vid Uppsala universitet 26 maj 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

106. Se brev från akademisekreteraren, Uppsala universitet, till sinnessjuknämndens sekreterare Einar Lauritzen 12 maj 1939 och 15 maj 1939; brev från rektor Thore Engströmer till Sinnessjuknämnden 22 maj 1939. Citat ur det sistnämnda. Den 24 maj skickades "samtliga hos nämnden förvarade handlingar i ärendet" till låns till rektorsämbetet. Se kopia på brev från SSN:s sekreterare till rektorsämbetet 24 maj 1939. Handlingarna återställdes till SSN 26 jan. 1940. Se brev från akademisekreteraren till SSN 26 jan. 1940 samt anteckning på SSN-aktens försättsblad. Akt med dnr 442/39, EI vol. 33, SSNA, MSA, RA.

107. Efter vissa efterforskningar menade sig rektorsämbetet kunna hävda att den kungliga kungörelsen den 18 juli 1935 "angående skyldighet för tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen, att i vissa fall underkasta sig läkarundersökning m.m.", 1 § 3 stycket, även kunde tillämpas på universitetsprofessorer. Avskrift av brev till Kanslern för rikets universitet från Thore Engströmer på Mindre akademiska konsistoriets vägnar 30 maj 1939. Se även tillstyrkande, underskrivet av Humanistiska sektionens ledamöter 31 maj 1939. Båda i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

Wilhelm G. skulle sinnesundersökas, för att utröna ”huruvida hans tillstånd kan anses vara så förbättrat, att hinder ej föreligger för hans återinträde i tjänst”.¹⁰⁸

Wilhelm G. vägrade alltså att låta sig undersökas, och skrev nu till Kungl. Maj:t för att överklaga universitetskanslerns beslut. Hans argument var för det första att universitetet inte var ett förvaltningsverk, utan en inrättning för undervisning och forskning, vilket underförstått innebar att en professor inte kunde räknas som en vanlig statstjänsteman. För det andra hävdade han att universitetskanslern inte hade befogenhet att ”bevilja” mer tjänstledighet än han redan gjort – fortsatta beslut måste tas av Kungl. Maj:t. Vidare påpekade han att han alltid hade skött sin undervisning exemplariskt och nu behövdes för att stärka lärarkrafterna, samt att han även under tjänstledigheten varit fullt verksam på andra fronter – han hänvisade här till den nära sexhundra sidor tjocka boken som nu låg i tredjekorrektur hos ett stort svenskt förlag. Sist men inte minst hävdade han att han inte var sinnessjuk och aldrig hade haft några ”tankevillor”.¹⁰⁹

Humanistiska sektionen blev ombedd att yttra sig, men rekommenderade att Wilhelm G:s överklagande skulle lämnas utan avseende. Sektionen fortsatte att stödja konsistoriets framställning om fortsatt tjänstledighet och rekommenderade en vikarie.¹¹⁰

Den 10 november meddelade Kungl. Maj:t att man inte kunde se skäl att göra någon ändring i kanslersämbetets beslut. Annat än i en liten men betydelsefull detalj: läkarundersökningen skulle inte som planerat verkställas av Bernhard Jacobowsky. I stället skulle den genomföras av Wilhelm G:s gamle antagonist Viktor Wigert.¹¹¹

108. I väntan på resultat av undersökningen skulle Wilhelm G. ges ledigt på grund av sjukdom. Avskrift av brev från universitetskansler Östen Undén till Mindre akademiska konsistoriet i Uppsala 6 juni 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

109. Avskrift av brev från Wilhelm G. till Konungen 13 juni 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

110. Humanistiska sektionens protokoll 19 juni 1939, § 1, 5. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA.

111. Avskrift av Kungl. Maj:ts utslag 10 nov. 1939, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 1 dec. 1939. Humanistiska sektionens protokoll 1939 A Ib 46, FFA, UUA. En anledning kan ha varit att Wilhelm G. själv i ett andra brev till Kungl. Maj:t ifrågasatte beslutet att låta honom bli undersökt av Bernhard Jacobowsky, när det vore så mycket enklare att bara höra sig för hos Wigert, som ju redan kände till hans fall i detalj. Se kopia på brev från Wilhelm G. till Konungen 21 augusti, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

ETT SISTA DRAG

Den 2 december 1939 lät sig Wilhelm G. till slut undersökas av Wigert. Wigert meddelade att patienten tedde sig helt oförändrad i fråga om beteende och förföljelseidéer, och avrådde bestämt från att tillåta honom något samröre med studenter.¹¹² I ett tillägg till yttrandet specificerade han sin rekommendation till minst ett års tjänstledighet.¹¹³ Och den 20 december anhöll kanslersämbetet med stöd i Wigerts två senaste intyg om att Wilhelm G. skulle "beviljas" tjänstledighet på grund av sjukdom till slutet av 1940. Kungl Maj:t gick med på anhållan, och beslöt samtidigt att tilldela honom 4 000 kronor för slutförandet av ytterligare några forskningsarbeten.¹¹⁴

Under 1940 ledigförklarades Wilhelm G:s professur, fastän han själv fortfarande var tjänstledig. Sju docenter anmälde sig som sökande.¹¹⁵ I november anhöll humanistiska sektionen med stöd i nytt utlåtande från Wigert om fortsatt tjänstledighet till och med 31 augusti 1941, tre veckor efter Wilhelm G:s 65-årsdag.¹¹⁶ Kungl. Maj:t gick med på begäran och beslöt också om ytterligare 2 000 kronor i skrivbidrag.¹¹⁷ I och med detta verkar Wilhelm G. ha uppfattat slaget som förlorat. Dock såg han till att göra ett sista drag. Den 7 mars skrev Wilhelm G. till Kungl. Maj:t och bad "i underdånighet" om "nådigt avsked från sitt professorsämbete" vid utgången av tjänstledigheten.¹¹⁸

112. En annan läkare var också närvarande, liksom Wilhelm G:s advokat. Avskrift av utlåtande från Viktor Wigert till Kanslern vid rikets universitet 10 dec. 1939, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA. Se även avskrift av intyg från Viktor Wigert till Rectorsämbetet vid Uppsala universitet 13 nov. 1940, bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 22 nov. 1940. Humanistiska sektionens protokoll 1940 A Ib 47, FFA, UUA.

113. Tillägg till utlåtande från 10 dec. 1939 från Viktor Wigert till Kanslern vid rikets universitet 20 dec. 1939, i Wilhelm G:s journal från Psykiatriska sjukhuset, SLLA.

114. Avskrift av Kungl. Maj:ts nådiga brev till stadskontoret 12 jan. 1940, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 15 feb. 1940. Humanistiska sektionens protokoll 1940 A Ib 47, FFA, UUA.

115. Humanistiska sektionens protokoll 22 nov. 1940, § 3. Humanistiska sektionens protokoll 1940 A Ib 47, FFA, UUA.

116. Humanistiska sektionens protokoll 22 nov. 1940, § 7, 8, samt avskrift av intyg från Viktor Wigert till Rectorsämbetet vid Uppsala universitet 13 nov. 1940 i bilaga till protokollet. Humanistiska sektionens protokoll 1940 A Ib 47, FFA, UUA.

117. Avskrift av Kungl. Maj:ts nådiga brev till stadskontoret 13 dec. 1940, bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 16 jan. 1941. Humanistiska sektionens protokoll 1941 A Ib 48, FFA, UUA.

118. Brev från Wilhelm G. till Konungen 7 mars 1941, i bilaga till Humanistiska sektionens protokoll 31 mars 1941; se även § 11 i protokollet om att sektionen tillstyrkte ansökan. Humanistiska sektionens protokoll 1941 A Ib 48, FFA, UUA.

Wilhelm G. avled i januari 1957, 80 år gammal. Han var då alltjämt kyrkobokförd i Uppsala.¹¹⁹ I en uppskattande men något kryptisk dödsruna skrev hans efterträdare som professor:

Livet var inte lätt för [Wilhelm G.], men han bar prövningar och motgångar med stoiskt mod. Den ståtliga följdén av hans vetenskapliga verk, delvis tillkomna under sällsport svåra förhållanden, vittnar för eftervärlden om en heroisk ståndaktighet.¹²⁰

ETT LÅNGDRAGET MEN LINDRIGT FALL

Wilhelm G. föll genom sjukförklaringen en bra bit ned från sin tidigare socialt upphöjda position. Dock kom han ändå ganska lindrigt undan i jämförelse med de flesta andra av de patienter vars fall jag gått igenom, såväl psykopater som kverulanter. Wilhelm G. hölls i princip aldrig inspärrad på sjukhuset, han fick stora friheter – så länge han höll sig undan från den stad till vilken hans fixering ansågs knuten – och han blev aldrig otillräkneligförklarad. Trots alla brev, publika inlagor och anlitade advokater blev Wilhelm G. heller aldrig tydligt diagnosticerad som kverulansparanoiker, även om det talades om hans paranoia och kverulerande, och om det processartade i hans sjukdom, på ett sätt som starkt indikerar att läkarna resonerade i dessa banor. Trots de upprepade angreppen mot Wiggert måste denne också ses som relativt tillmötesgående mot Wilhelm G. i sitt sätt att bevilja frigång, försöksutskrivning och slutligen utskrivning. Detta kan dock också ses som att teorierna om accelererande kverulans vid tvångsåtgärder här fick omsättning i praktiken. Att låta sjukdomsförklaringen i sig motivera intagning på sinnessjukhus var aldrig aktuellt – det som fokuserades i läkarnas resonemang kring patientens frihet var här liksom annars säkerställandet av samhällsskydd och tillfogandet av minsta möjliga skada. Sinnessjuknämnden förde som i många andra fall en hårdare eller försiktigare linje, liksom senare universitetsväsendets representanter.

Att Wilhelm G. till slut blev utskriven, utan hinder att återvända till Uppsala, betydde dock inte att han blev friskskriven. Och den fortsatta sjukförklaringen gjorde också att universitetsledningen kunde fortsätta att sätta stopp för det som i Wilhelm G:s ögon var viktigare än något an-

119. Enligt *Sveriges dödbok*. Se även "[Wilhelm G.] död", osign. artikel i *Dagens Nyheter* 14 jan. 1957.

120. Torvald Höjer, "[Wilhelm G.] död", *Svenska Dagbladet* 14 jan. 1957. Torvald Höjer höll också tal på begravningen, se notis under rubriken "Jordfästningar", *Svenska Dagbladet* 21 jan. 1957.

nat: att återuppta professuren och därigenom återupprätta sin vetenskapliga heder (eller åtminstone sin självaktning). I detta fall sattes alltså det mer allmänna önskemålet om att sätta patienter i arbete i andra rummet, efter kravet att hindra olämpliga personer från att upprätthålla samhällsviktiga ämbeten.